

ΜΑΘΗΜΑ: ΤΟ ΑΙΓΑΙΟ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗ 2Η ΧΙΛΙΕΤΙΑ

ΔΙΔΑΣΚΩΝ: ΑΝΔΡΕΑΣ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΙ ΤΥΜΒΟΙ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΣΤΕΝΟ, ΝΥΔΡΙ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

ΕΛΕΝΗ ΓΚΟΥΝΤΑ
Α.Μ.10064
Γ' ΕΞΑΜΗΝΟ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ
ΧΕΙΜΕΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ
ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΟ ΕΤΟΣ 2017-2018

Περιεχόμενα

1. Τύμβος: Ορισμός
  2. Η γεωγραφική κατανομή των τύμβων στην ηπειρωτική Ελλάδα και η σύνδεσή τους με τα ταφικά έθιμα
  3. Γεωμορφολογία της Λευκάδας
  4. Αρχαιολογική έρευνα στο νησί: πρόσωπα, χρονολόγηση
  5. Προϊστορικοί τύμβοι στην πεδιάδα του Νυδρίου - θέση Στενό
    - 5.1. Χαρακτηριστικά
    - 5.2. Ευρήματα
- Συμπεράσματα
- Παραπομπές
- Βιβλιογραφία

1. Τύμβος: Ορισμός

Από το ρήμα τύφω= καίω βαθμηδόν. Το μέρος όπου καιγόταν το σώμα του νεκρού και εσωρεύονταν πάνω του χώμα και λίθοι κατά το αρχαιότατον έθιμο και στην Ελλάδα και στη Μ. Ασία. Έτσι, στον Όμηρο και τον Ηρόδοτο απαντώνται οι φράσεις «τύμβον ποιείν» και «τύμβον χεῖν» αντί του ρήματος θάπτω. [1.]

Οι τύμβοι είναι ένας τύπος νεκροταφείου που εμφανίζεται συχνότερα στη δυτική Ελλάδα. Είναι απλοί στην κατασκευή τους αλλά εντυπωσιακοί. Είναι κυκλικοί με διάμετρο από 8 έως 25μ. Η βάση τους είναι συχνά μια λίθινη κρηπίδα και φτάνουν σε ύψος το 1 έως τα 3μ. Οι χωματίνες προεξοχές υποδηλώνουν διαδοχικούς χωματίνους μανδύες, ένδειξη ότι η επιφάνειά τους περιβαλλόταν από νέα στρώματα για να δημιουργείται συνεχώς χώρος για νέες ταφές. Μερικοί τάφοι έφεραν σήματα από όρθιες πλάκες ή περιβάλλονταν από πέτρες. Επίσης, στον πυρήνα τους πολλές φορές βρίσκονται ιδιόρρυθμες κατασκευές, ιδιαίτερα φροντισμένοι θάλαμοι ή αψιδωτές κατασκευές ακαθόριστης χρήσης. [2.]

2. Η γεωγραφική κατανομή των τύμβων στην ηπειρωτική Ελλάδα και η σύνδεσή τους με τα ταφικά έθιμα.

Η καταγωγή των ταφικών τύμβων στην Ελλάδα είναι ένα ζήτημα που παραμένει δισεπίλυτο. Η εμφάνισή τους στο πρώτο μισό της τρίτης χιλιετίας π.Χ. είναι πολύ περιορισμένο φαινόμενο αν συγκριθεί με την ευρεία κατανομή στη Νότια Ευρώπη κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου.

Για ολόκληρη την Πρωτοελλαδική II-III περίοδο οι ταφικοί τύμβοι προκύπτουν μόνο σε έξι σημεία

1,Στενό Λευκάδας

2,Κριαρίτσι Χαλκιδικής στην ανατολική Μακεδονία

3,Μόσχοβη Λουτρακίου στην Αιτωλοακαρνανία

4,Θήβα Βοιωτίας

5,Ολυμπία στην Ηλεία

6,Πελλάνα Λακωνίας

Έχουν παρόλα αυτά αναγνωριστεί και μη-ταφικοί τύμβοι στη Θήβα, στη Λέρνα (Αργολίδα) και στην Ολυμπία που έχουν ονομαστεί τελετουργικοί τύμβοι. (“ritual tumuli”).

Διαγράφονται με μεγαλύτερη διάμετρο (20-35μ.) από τους ταφικούς τύμβους της Πρωτοελλαδικής II περιόδου και της αμέσως επόμενης Πρωτοελλαδικής III περιόδου με μια μονή σειρά από πέτρες να οριοθετεί την περιφέρειά τους. Οι τελετουργικοί τύμβοι μοιράζονται κοινούς δεσμούς με την περιοχή των ταφικών συνηθειών για τους νεκρούς. Και στις δύο ομάδες τύμβων αποδίδεται μια λειτουργία μνήμης (λατ. Monumentum > monere = να υπενθυμίζει, να προειδοποιεί).

Τα μνημεία είναι υψίστης σημασίας για την ίδρυση ή τη διατήρηση της ταυτότητας μέσα στις κοινωνίες, ιδιαίτερα στις αρχαίες κοινωνίες που απουσίαζε η χρήση γραπτού λόγου.

Στην πραγματικότητα, πολλοί προϊστορικοί τύμβοι καλύπτουν όχι μόνο τάφους αλλά ακόμη λείψανα παλαιότερων οικισμών αρχίζοντας από το R νεκροταφείο της Λευκάδας.

Οι ταφικές πρακτικές στην ελλαδική ηπειρωτική χώρα στη διάρκεια της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού είναι λιγιστές σε σχέση με τους τύπους των τάφων.

Ακόμη κι αν οι ταφικοί τύμβοι πληθαίνουν την επόμενη περίοδο (ΜΗ) παραμένουν σποραδικά και δε θα μπορούσαν ποτέ να θεωρηθούν ένα παγιωμένο ταφικό έθιμο. Για το λόγο αυτό οι καταβολές τους εγείρουν το ερώτημα της ξενικής επιρροής ή ακόμη και της μετανάστευσης μέσα στην ελλαδική ηπειρωτική χώρα, παρόλο που τα ταφικά αγαθά δε μοιάζουν ξένα με το τοπικό γενικό πλαίσιο.

Η Ελλάδα της Πρωτοελλαδικής II περιόδου είδε την ανάδυση πιο πολύπλοκων κοινωνιών εξαιτίας σημαντικών πολιτιστικών και τεχνολογικών αλλαγών, όπως η ανάπτυξη της μεταλλουργίας με την αναζήτηση χαλκού και κασσίτερου και μιας πολυπολιτισμικότητας με αναπτυγμένη την ικανότητα για παραγωγή, αποθήκευση και αναδιανομή αγαθών.

Η εμφάνιση των ταφικών τύμβων φαίνεται να εκφράζει την έμφαση που αποδίδεται από την ανάδυση των κοινωνικών τάξεων στα χρονολογικά και χωρικά σημεία αναφοράς συμπεριλαμβάνοντας τον κυρίαρχο ρόλο της μνήμης. [3.]

3. Γεωμορφολογία της Λευκάδας

Η Λευκάδα ανήκει στα Επτάνησα. Είναι το τέταρτο μεγάλο νησί του Ιονίου με έκταση 294,4 τ.χμ. και μαζί με τις γειτονικές νησίδες Μεγανήσι, Κάλαμο, Καστό, Σκορπιο, Σκορπίδι,

Μαδουρή, Σπάρτη, Θηλιά, Πεταλού και Κύθρο αποτελεί διοικητικά τον μικρότερο νομό της Ελλάδας.

Στο βόρειο άκρο του νησιού σχηματίζεται ισθμός που ενώνει τη Λευκάδα με την Ακαρνανία. Ο ισθμός τέμνεται από μικρή διώρυγα, μήκους 25 μ. και γεφυρώνεται με κινητή σύγχρονη γέφυρα. Η Λευκάδα είναι το ορεινότερο νησί του Ιονίου και το πλησιέστερο στην ηπειρωτική χώρα. Το νησί είναι ορεινό στο κεντρικό και δυτικό τμήμα του(τα κυριότερα βουνά: Σταυρωτάς 1141μ., Ελάτη 1126μ., Άι-Λιας 1014μ., Μεγανόρος 1012μ., Επάνω Πύργος 1097μ.), κατάφυτο με ελαιώνες και αυτοφυή θαμνώδη βλάστηση, ενώ διατηρούνται μικρά δάση ρουπακιών και πεύκης. Οι πιο σημαντικές πεδινές εκτάσεις είναι της “Φλέβας” ή “κάμπος της Χώρας”, της Βασιλικής και του Νυδρίου ή “Ελλομένου”. Η δυτική της πλευρά είναι αλίμενος, ενώ στην ανατολική και τη νότια παρατηρούνται όρμοι (Δρέπανο, Βλυχό, Δέσιμο, Ρούδα, Σύβοτα, Σκύδι, Αμμούσα, Βασιλική).

Στην ορεινή Λευκάδα έχουν εντοπιστεί συστάδες με παιόνιες, στις ακρογιαλιές της Γύρας κατά τη διάρκεια του θέρους τα λευκά κρίνα της θάλασσας (*Panegratium Maritimum*), ενώ στην αρχαιότητα παρήγαγαν αρωματικό λάδι από ένα είδος κρίνου, τη Λευκαδία ίρις.

Στους μεσαιωνικούς χρόνους το νησί ονομαζόταν Σάντα Μάουρα ή Σάντα Μαύρα (*Santa Maura*). Το νησί βρισκόταν υπό την κατοχή των βασιλέων της Νεάπολης από το 1331 έως το 1362. [4.]

4. Αρχαιολογική έρευνα στο νησί: πρόσωπα και χρονολόγηση

Είμαι ο Οδυσσεάς, ο γιος του αντρόκαρδου Λαέρτη· ο κόσμος όλος
ξέρει τους δόλους μου, κι η δόξα μου ψηλά στα ουράνια φτάνει!
Πατρίδα μου ειν’ η Ιθάκη η ξέφαντη, με το καμαρωμένο
το Νήριτο, το φυλλοσούσουρο βουνό της, κι ένα γύρο
νησιά πολλά προβάλλουν, όλα τους κοντά κοντά βαλμένα,
η Σάμη, η δασωμένη Ζάκυθο και το Δουλίχιο’ κι είναι
η Ιθάκη χαμηλή, στο πέλαγο ψηλά ψηλά, στη δύση,
μα τ’ άλλα αλάργα στου ήλιου βρίσκονται και στις αυγής τα μέρη.
Πετραδερό νησί, μα ασύγκριτη λεβεντομάνα, κι ούτε
άλλο στον κόσμο εγώ γλυκύτερο μπορώ να δω απ’ τη γη μου.

Ομήρου Οδύσσεια ι, 19-28

απόδοση στη νέα ελληνική Νίκος Καζαντζάκης, Ιωάννης Κακριδής [5.]

Διάφοροι ευρωπαίοι περιηγητές επισκέπτονται την Λευκάδα και περιγράφουν τα αρχαία ερείπια αποτυπώνοντας περισσότερο με ρομαντισμό και μυθοπλασία τις παρατηρήσεις τους. Στο επίκεντρο των επισκέψεων βρίσκονται το φρούριο της Αγίας Μαύρας, το ακρωτήριο Λευκάτα, ο ναός του Απόλλωνα, η διώρυγα “Διόρυκτος” που άνοιξαν οι Κορίνθιοι άποικοι στη στενή λωρίδα γης μεταξύ Λευκάδας και Ακαρνανίας.

Το 1801 ο άγγλος περιηγητής Edward Dodwell διακρίνει στη λοφοσειρά Κούλμου τρία συστήματα τοιχοποιίας των αρχαίων τοιχών: πολυγωνικό, ισόδομο και χυτής τοιχοποιίας των ρωμαϊκών χρόνων. Στη νησίδα βόρεια του φρουρίου της Αγίας Μαύρας παρατηρεί αρχαία μάρμαρα που αποδίδει σε κατάλοιπα του ναού της Αινειάδας Αφροδίτης. Το 1806 ο W.M. Leake αναφέρει για πρώτη φορά τις νεκροπόλεις, επίσης διέκρινε στα αβαθή νερά μεταξύ Λευκάδας και Ακαρνανίας μεγάλους κυβόλιθους της αρχαίας γέφυρας που μαρτυρείται από αρχαίους συγγραφείς και ερείπια τείχους, μέρος των μακρών τοιχών που οχύρωναν από το βόρειο τμήμα την πόλη καθώς η πρόσβαση του εχθρού δια ξηράς ήταν ευκολότερη. Για την ονομασία του λιμένα του Νυδρίου, “Εγκλιμενός” ή “Κλιμενό” θεωρεί ότι προέρχεται από το αρχαίο Ελλόμενον του Θουκυδίδη.

Από το 1810 έως το 1864 τα Επτάνησα βρίσκονται υπό την κυριαρχία των Άγγλων. Κατά την περίοδο αυτή διάφοροι άγγλοι ευγενείς πραγματοποιούν ανασκαφές στα Επτάνησα. Στη Λευκάδα ανασκάπτονται τάφοι των αρχαίων νεκροπόλεων και ερείπια στο ακρωτήριο Λευκάτα. Οι ανασκαφές αυτές αποσκοπούσαν στη λεηλασία αρχαιολογικών θησαυρών και όχι στην επιστημονική έρευνα. Σε αυτές τις δραστηριότητες οφείλεται κατά ένα μεγάλο μέρος η συλλογή νομισμάτων της Λευκάδας του Βρετανικού Μουσείου.

Το 1868, ο Ιωάννης Ν. Σταματέλος δημοσιεύει με επιστημονικό τρόπο όλες τις γνωστές επιγραφές της Λευκάδας, ο Αχιλλέας Ποστολάκας κατάλογο νομισμάτων των Ιονίων νήσων του Νομισματικού Μουσείου Αθηνών με 335 νομίσματα της Λευκάδας.

Το 1887, ο ιστορικός Emil Oberhammer στο έργο του *Ακαρνανία, Αμβρακία, Αμφιλοχία, Λευκάδα στην Αρχαιότητα (Akarnanien, Ambrakia, Amphilochien, Leukas im Altertum)* αναφέρεται διεξοδικά στην πολιτική, οικονομική και πολιτιστική σημασία της ιστορίας της Λευκάδας και το 1889, ο γερμανός γεωγράφος Joseph Partsch στο έργο του *Η νήσος Λευκάδα (Die Insel Leukas)* ασχολείται διεξοδικά με τη γεωλογία, τη γεωμορφολογία, τη σεισμολογία, το κλίμα, τη γεωργία και την εξέλιξη του ανθρώπινου δυναμικού της Λευκάδας.

Οι πρώτες επιστημονικές αρχαιολογικές έρευνες χρονολογούνται στις αρχές του 20ού αιώνα. Ο συνεργάτης του Heinrich Schliemann γερμανός αρχαιολόγος Wilhelm Dörpfeld επηρεασμένος από τις αρχαιολογικές αντιλήψεις της εποχής και εκλαμβάνοντας τα ομηρικά έπη ως ποιητική ιστοριογραφία αναζητά την ομηρική Ιθάκη, την πατρίδα του Οδυσσέα, και τελικά την ταυτίζει με τη Λευκάδα. Αναλύοντας το χωρίο της Οδύσσειας όπου αναφέρονται τοπογραφικά στοιχεία της Ιθάκης, καταλήγει στο συμπέρασμα πως η Λευκάδα θα πρέπει να ταυτιστεί με την

πατρίδα του Οδυσσέα, επειδή σ'αυτή αναγνωρίζονται όλα τα τοπογραφικά στοιχεία που περιγράφονται στο ομηρικό κείμενο. Πραγματοποιεί αρχαιολογικές ανασκαφές από το 1901 έως το 1913 και προσπαθεί να αντιστοιχίσει τα τοπογραφικά στοιχεία με αρχαιολογικές ανασκαφές σε αρκετά σημεία της περιοχής του Νυδρίου.

Πρωτοπόρος ο Dörpfeld για την εποχή του, οι έρευνές του χαρακτηρίζονται από διεπιστημονικότητα καθώς συμμετέχουν σ'αυτές αρχιτέκτονες, προϊστοριολόγοι, κλασικοί αρχαιολόγοι, ιστορικοί, ανθρωπολόγοι, γεωλόγοι, χαρτογράφοι. Χρησιμοποιεί τη μέθοδο της στρωματογραφίας και την εφαρμογή ενός πρωτοποριακού για την εποχή συστήματος έρευνας στην Ελλάδα, τη διάνοιξη πολλών δοκιμαστικών τάφρων σε διάφορες θέσεις.

Όμως παρά τη διεπιστημονικότητα των ερευνών οι έρευνες απέτυχαν να εντοπίσουν αρχαιολογικά τεκμήρια της περιόδου των ομηρικών επών (Υστεροελλαδική εποχή, 1550-1100 π.Χ.), εντόπισαν όμως κατάλοιπα της Νεολιθικής εποχής και της Πρώιμης και Μέσης Εποχής του Χαλκού.

Τα αποτελέσματα των ερευνών του δημοσιεύτηκαν στο έργο του *Αρχαία Ιθάκη. Μια συμβολή στο Ομηρικό ζήτημα (Alt-Ithaka. Ein Beitrag zur Homer-Frage)*, το 1927. Επέστρεψε στη Λευκάδα το 1931, 1934, 1935 και πραγματοποίησε ανασκαφικές έρευνες χωρίς όμως τα επιθυμητά αποτελέσματα. Πεθαίνει το 1940 και έκτοτε μέχρι τη δεκαετία του 1960 δεν πραγματοποιούνται αρχαιολογικές έρευνες στο νησί.

Στη δεκαετία του 1960 ο Αύγουστος Σορδίνας εντοπίζει λίθινα εργαλεία της Ύστερης Παλαιολιθικής Εποχής. Στη δεκαετία του 1980 δημοσιεύονται ανελλιπώς τα αποτελέσματα σωστικών ανασκαφών στο *Αρχαιολογικόν Δελτίον*. Κατά την περίοδο 1993-1994 η αρχαιολόγος Αγγέλικα Ντούζουγλη πραγματοποιεί επιφανειακές έρευνες στο νησί και εντοπίζοντας νέες παλαιολιθικές θέσεις συμπληρώνει τον χάρτη της παλαιολιθικής Λευκάδας. [6.]

5. Προϊστορικοί τύμβοι στην πεδιάδα του Νυδρίου - θέση Στενό

Το προϊστορικό νεκροταφείο των βασιλικών τύμβων (R-tumuli) εντοπίστηκε το 1908 και αποτελεί το σημαντικότερο αρχαιολογικό χώρο της Λευκάδας της Προϊστορικής Εποχής σύγχρονο με τους ακμαίους πολιτισμούς του αιγαιακού κόσμου. Στην πεδινή αυτή περιοχή, στο Στενό, νότια του Νυδρίου, στη νοτιοδυτική πλευρά του όρμου του Βλυχού, σε βάθος μέχρι και 5 μέτρα, αποκαλύφθηκαν 33 ταφικοί τύμβοι (Τάφοι R) και οικοδομικά λείψανα. (Είναι οι πρωιμότεροι τύμβοι στον ελλαδικό χώρο της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού.) Χρονολογούνται στην 3η χιλιετία π.Χ. στην Πρωτοελλαδική περίοδο και όχι στην ύστερη Μυκηναϊκή την περίοδο των ομηρικών επών.

5.1. Χαρακτηριστικά

Οι τύμβοι έχουν τέλειο κυκλικό σχήμα, αποτελούνται από λίθινη κρηπίδα διαμέτρου 2,70 έως 9,60μ., της οποίας ο εξωτερικός δακτύλιος είναι κατασκευασμένος από πλακοειδείς πέτρες και περικλείει έναν πυρήνα από ακατέργαστες ποταμίσιες πέτρες. Πάνω στην κρηπίδα συσσωρευόταν χώμα και λίθοι. Κάθε τύμβος περιείχε έναν κύριο τάφο και ως τρεις δευτερεύοντες, ενώ στην περιφέρεια ορισμένων τύμβων παρατηρήθηκαν δορυφορικοί τάφοι. Οι λιθόκτιστοι περίβολοι σώζονταν σε μερικούς τύμβους μέχρι ύψος 0,60μ. και περιέκλειαν κεντρικό χώρο για ταφές σκεπασμένο με πέτρες.

Οι τάφοι ταξινομούνται σε τέσσερις κατηγορίες α)πιθάρια(εγχυτρισμοί), β)κιβωτιόσχημοι, γ)κτιστοί και δ)λακκοειδείς. Στους περισσότερους από τους τύμβους παρατηρήθηκαν ίχνη πυρών από τις καύσεις των νεκρών οι οποίες θα πρέπει να ήταν ημιτελείς, διότι μέσα στους τάφους μαζί με τα κτερίσματα βρέθηκαν και τα οστά των νεκρών. Οι ταφικοί πίθοι και μερικοί από τους κιβωτιόσχημους προορίζονταν για επιφανείς ενήλικες νεκρούς κτερισμένους με πλούσια δώρα, ενώ οι υπόλοιποι τύποι για κοινούς θνητούς και παιδιά.

Οι ταφικοί τύμβοι δεν ανασκάφηκαν όλοι γιατί στο χώρο της ανασκαφής διεπερνούσε ο αμαξιτός δρόμος προς τη Βασιλική. Οι τάφοι ονομάστηκαν βασιλικοί λόγω των πλούσιων κτερισμάτων που συγκαταλλέγονται. Ανάμεσα σε αυτά περιλαμβάνονται πήλινα αγγεία, κοσμήματα από χρυσό και άργυρο, οστεινες χρωματοθήκες, λίθινες αιχμές όπλων, χάλκινα εργαλεία και όπλα.

Τα λείψανα όλων των επιφανών προσώπων είχαν ιδιαίτερη περιποίηση πριν ενταφιαστούν. Κάτω από τους περισσότερους τύμβους ο Dörpfeld ανακαλύπτει στρώμα κάρβουνων και στάχτης. Αυτό υποδηλώνει μερική καύση νεκρών διαδικασία που διευκόλυνε και επιτάχυνε την αποσύνθεση των νεκρών. Για τους κοινούς θνητούς η αποσύνθεση επιτυγχανόταν όχι με καύση αλλά με υπαίθρια έκθεση λειψάνων πριν τοποθετηθούν στο τάφο. Οι επιφανείς νεκροί συνοδεύονταν από πολύτιμα και πλούσια κτερίσματα τα οποία υποδήλωναν μια “ελίτ” άρχουσα τάξη.

Το νεκροταφείο των τύμβων στο Στενό δεν είναι μόνο ένα από τα πλουσιότερα της Εποχής του Χαλκού γνωστό στην Ελλάδα, αλλά επίσης ένα από τα πιο ενδιαφέροντα. Οι τύμβοι της 3ης χιλιετίας π.Χ. αποτελούν μια πρωτόγνωρη μορφή ταφικών μνημείων για τον ελλαδικό χώρο. Οι 33 τύμβοι διακρίνονται σε τρεις ομάδες, από τις οποίες η πρώτη περιλαμβάνει 22 (R1-19 και R32-33), η δεύτερη 9 (R21-25 και R28-32) και η τρίτη ομάδα μόνο 2 τύμβους (R22-27). Αισθητά μεγαλύτεροι είναι οι τάφοι R1 και R26 οι οποίοι βρίσκονται στα ΒΔ και ΒΑ του χώρου και είναι και οι νεότεροι.

Ο πιο μεγάλος τάφος R26 έχει διάμετρο 9,60μ. Στη μέση βρίσκεται ο μεγάλος λάκος του κυρίου τάφου. Κοντά στη νοτιοδυτική άκρη ένας κιβωτιόσχημος τάφος κατασκευασμένος μέσα στις πέτρες του κυκλικού τάφου R26. Δεξιά έξω από το δακτύλιο του R26 και σε λίγο υψηλότερο επίπεδο άλλος ένας κιβωτιόσχημος τάφος. Ο κύριος τάφος είναι ένας υπόγειος κτιστός θάλαμος ,

σκεπασμένος με μεγάλες πλάκες από ασβεστόλιθο, με δάπεδο από χαλίκια, που περιέχει δύο διαδοχικές ταφές. Στο ανατολικό τμήμα ένας παραμερισμένος σκελετός και κοντά στο δυτικό τοίχο ένας σκελετός σε συνεσταλμένη στάση. Σε αυτήν την ταφή, μάλλον γυναίκα, ανήκει ένα περιδέραιο από συμπαγείς χρυσές χάντρες, συνολικό βάρος 40γρ. περίπου. [7.]

5.2. Ευρήματα

Η κεραμική της Πρωτοελλαδικής περιόδου που απαντάται στα ευρήματα των βασιλικών τάφων διακρίνεται σε α) λεπτότεχνη και β) χονδροειδής. Η πρώτη αποτελείται από διάφορες αποχρώσεις και ποκίλα σχήματα όπως σκύφους, κύμβες, ασκούς και πυξίδες. Η δεύτερη περιλαμβάνει πίθους με καλυπτήρες σκύφους, κύπελλα και αμφορείς. Οι τεχνικές διακόσμησης είναι εγχάρακτη, πλαστική-ανάγλυφη, εμπιέστη, ξεστή, γραπτή και τα διακοσμητικά θέματα είναι τρίγωνα, παράλληλες γραμμές και ταινίες και στιγμές.

Τα διακοσμητικά θέματα και σχήματα έχουν ομοιότητες με αντίστοιχα από την Ιθάκη, την Κέρκυρα και άλλες περιοχές όπως Κυκλάδες, Πελοπόννησο, Αττική.

Επίσης αντικείμενα μεταλλοτεχνίας της Πρωτοελλαδικής περιόδου προέρχονται από το νεκροταφείο των βασιλικών τύμβων τα οποία είναι κατασκευασμένα από χαλκό, ορείχαλκο και άργυρο. Απαντώνται σε α) όπλα (ξίφη, λόγχες), β) εργαλεία(μαχαίρια, σμίλες, πέλεκυς) και γ) κοσμήματα (ενώτια, ψέλλια, δακτυλίδια, χάντρες). [8.]

Συμπεράσματα

Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις για κατοίκηση του νησιού ήδη από την Μέση Παλαιολιθική Περίοδο. Τα ευρήματα δείχνουν συνεχή κατοίκηση του νησιού σε ολόκληρη τη νεολιθική περίοδο.

Η συγκροτημένη μορφή του νεκροταφείου, κάθε τύμβος του οποίου απαιτεί εργασία πολλών ανθρώπων και αντανακλά κοινωνική μέριμνα, δείχνει ότι η Πρωτοχαλκή κοινότητα του Νυδριού διέθετε τα μέσα, τους πόρους και το δυναμικό για ένα οργανωμένο έργο που αντανακλά κοινωνική ιεράρχηση. [9.]

Η Λευκάδα γεωγραφικά και πολιτιστικά βρίσκεται σε μια θέση ελέγχου της θαλάσσιας κίνησης από το Αιγαίο προς την Κεντρική Μεσόγειο και την Αδριατική.

Η θέση Στενό Νυδριού είναι ένα από τα πιο πλούσια μέρη της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού στην Ελλάδα. Οι αρχαιολόγοι συμφωνούν ότι ο πλούτος προέρχεται από το εμπόριο.

Σύνδεσμοι με τις Κυκλάδες φανερώνονται στο νεκροταφείο στο Στενό. Τα ευρήματα φανερώνουν συσχέτιση με κυκλαδίτικους [10.] και μινωικούς τύπους αντικειμένων παρά επιρροές από την Κύρια Ελλάδα.

Με τον όρο “Βασιλεύς” ή “βασιλικό” ο Dörpfeld εννοούσε και την χρονολογική κατάταξη και την κοινωνική θέση. Μέχρι το τέλος της ζωής του επέμεινε ότι οι κυκλικοί τάφοι ανήκουν στην Μυκηναϊκή Εποχή του δωδέκατου αιώνα στη φάση που λέγεται Υστεροελλαδική III Γ. [11.]

Η χρονολόγηση σήμερα βασίζεται στην τυπολογία, στη σύγκριση με τα ευρήματα άλλων περιοχών και με την αρχαιομετρία. Το νεκροταφείο στο Στενό χρονολογείται γύρω στο 2,500 π.Χ., πάνω από χίλια χρόνια πρωιμότερα δηλαδή.

Οι κυκλικοί τάφοι στο Στενό αποτελούν ένα ιδιαίτερο νεκροταφείο προσδιορισμένο αποκλειστικά για ταφές ατόμων που ανήκουν στην κατηγορία των προνομιούχων μέσα στην κοινωνία.

Η τάση γειτνίασης (η κρηπίδα του ενός τάφου εφάπτεται του άλλου), φανερώνει τις στενές σχέσεις των μελών της ομάδας και ένα είδος διαδοχής που βασίζεται στη συγγένεια.

Όλα τα παραπάνω μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η θέση της Λευκάδας ανήκει στο σύστημα των αιγαιακών πολιτισμών της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- [1.] Ραγκαβής, Αλέξανδρος Ρίζος, *Λεξικόν της Αρχαιολογίας*, Εν Αθήναις, Εκ του Τυπογραφείου των καταστημάτων Ανέστη Κωνσταντινίδου
- [2.] <http://www.ime.gr/chronos/02/mainland/gr/mh/society/tafoi/index3.html>
- [3.] Müller Celka, Sylvie, "Burial Mounds and Ritual Tumuli of the Aegean Early Bronze Age", ΤΜΟ 58, Maison de l' Orient et de la Méditerranée, Lyon, 2011
- [4.] Ζάχος Κωνσταντίνος Λ., Ντούζουγλη Αγγέλικα Σ. (επιμ.), *Λευκάδα. Ιστορική – Αρχαιολογική Επισκόπηση μέσα από τα Εκθέματα του Αρχαιολογικού Μουσείου*, Αθήνα, Υπουργείο Πολιτισμού ΙΒ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, 2003, σ. 13-14
- [5.] <http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/omhros/od09.htm>
- [6.] Ζάχος Κωνσταντίνος Λ., Ντούζουγλη Αγγέλικα Σ., *ό.π.*, σ. 17-19, 31-41
- [7.] Ζάχος Κωνσταντίνος Λ., Ντούζουγλη Αγγέλικα Σ., *ό.π.*, σ. 31-41
- [8.] Παπαδόπουλος, Θανάσης, Κοντορλή-Παπαδοπούλου Λίτσα, *Προϊστορική Αρχαιολογία Δυτικής Ελλάδας – Ιόνιων Νησιών*, Ιωάννινα, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2003, σ. 179-182
- [9.] Βλαχόπουλος Ανδρέας Γ., Η Προϊστορική και Πρωτοϊστορική Περίοδος στα Ιόνια Νησιά, σ. 14 (ηλεκτρονική πηγή: users.uoi.gr/gramisar/prosoriko/vlachopoulos/IonianIslands_2010_pdf.doc)
- [10.] Branigan Keith, "The Round Graves of Leukas Reconsidered", *The British School at Athens* 70, 1975, 38-42
- [11.] Kilian-Dirlmeier Imma, "Βασιλείς της Λευκάδας: W. Dörpfeld και οι ταφικοί τύμβοι του Νυδρίου", στο: *Πρακτικά Συνεδρίου Αφιερωμένο στον Wilhelm Dörpfeld*, επιμ. Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, Λευκάδα 6-11 Αυγούστου 2006, εκδ. Περί Τεχνών, σ. 156-157

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Dörpfeld Wilhelm, *Alt – Ithaka. Ein Beitrag zur Homer-Frage*, Erster Band, Osnabrück Otto Zeller, 1965
- 2) ———— , *Alt – Ithaka. Ein Beitrag zur Homer-Frage*, Zweiter Band, Osnabrück Otto Zeller, 1965
- 3) Ζάχος Κωνσταντίνος Λ., Ντούζουγλη Αγγέλικα Σ. (επιμ.), *Λευκάδα. Ιστορική – Αρχαιολογική Επισκόπηση μέσα από τα Εκθέματα του Αρχαιολογικού Μουσείου*, Αθήνα, Υπουργείο Πολιτισμού ΙΒ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, 2003
- 4) Kilian-Dirlmeier Imma, “Βασιλείς της Λευκάδας: W. Dörpfeld και οι ταφικοί τύμβοι του Νυδρίου”, στο: *Πρακτικά Συνεδρίου Αφιερωμένο στον Wilhelm Dörpfeld*, επιμ. Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, Λευκάδα 6-11 Αυγούστου 2006, εκδ. Περί Τεχνών
- 5) Παπαδόπουλος, Θανάσης, Κοντορλή-Παπαδοπούλου Λίτσα, *Προϊστορική Αρχαιολογία Δυτικής Ελλάδας – Ιόνιων Νησιών*, Ιωάννινα, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2003
- 6) Branigan Keith, “The Round Graves of Leukas Reconsidered”, *The British School at Athens* 70, 1975, 37-50
- 7) Müller Celka, Sylvie, “Burial Mounds and Ritual Tumuli of the Aegean Early Bronze Age”, *TMO 58, Maison de l’ Orient et de la Méditerranée, Lyon, 2011*
- 8) Βλαχόπουλος Ανδρέας Γ., Η Προϊστορική και Πρωτοϊστορική Περίοδος στα Ιόνια Νησιά, σ. 13-18 (ηλεκτρονική πηγή: users.uoi.gr/gramisar/prosopiko/vlachopoulos/IonianIslands_2010_pdf.doc)
- 9) Βαβουρανάκης Γιώργος, *Εικόνα και Αρχαιολογία. Η περίπτωση της Προϊστορικής Αρχιτεκτονικής, Μέρος Α΄*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015 (ηλεκτρονική πηγή: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/5178>)
- 10) Ραγκαβής, Αλέξανδρος Ρίζος, *Λεξικόν της Αρχαιολογίας*, Εν Αθήναις, Εκ του Τυπογραφείου των καταστημάτων Ανέστη Κωνσταντινίδου, 1888-1891